

ЎЗБЕКИСТОНДА ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ ВА МУАММОЛАРИ

Саидахмедова Н.И.

Жиззах педагогика институти, Жиззах, Ўзбекистон

Мақолада бугунги кунда глобал муаммолардан саналган озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш муаммосига бағишланган. Шунингдек, мазкур масала муаммосини таъминлаш бўйича республикада озиқ-овқат саноати маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича олиб борилаётган ислохотлар ҳамда унинг амалий натижалари, ўзгариш тенденциялари ва амалий таҳлиллари ёритилган.

Калит сўзлар: озиқ-овқат хавфсизлиги, озиқ-овқат муаммоси, Рим декларацияси, озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти.

В статье рассматривается проблема продовольственной безопасности, которая сейчас рассматривается как глобальная проблема. Также описываются проводимые реформы в пищевой промышленности и ее практические результаты, меняющиеся тенденции и практический анализ в стране для решения этой проблемы.

Ключевые слова: продовольственные безопасность, продовольственные проблемы, декларация Рима, организация продовольства и сельское хозяйства.

КИРИШ

Мамлакатда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш масаласи ижти-мой-иктисодий вазият, табиий-иктисодий салоҳият, давлат ва алоҳида худулар аҳолисининг тўлов қобилияти, миллий бозорнинг импортга қарамлик даражаси, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши ва ер ресурсларидан оқилона фойдаланиш, агросаноат мажмуасининг ривожланиши каби бевосита таъсир этувчи омилларга узвий боғлиқ. Мана шу жиҳатдан, озиқ-овқат хавфсизлигини мамлакатда таъминлаш иқтисодий сиёсатдаги муҳим ва долзарб стратегик аҳамиятга эга. Чунки мазкур масаланинг муҳимлиги иқтисодий ва ижтимоий барқарорлик ва давлат мустақиллигининг асосий шартларидан биридир.

Бу борда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаб ўтганларидек, “...қишлоқ хўжалиги соҳасини бошқариш тизимини ислох қилиш, ер ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш борасидаги илғор технологияларни жорий этиш, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш энг муҳим вазифамиздир”[1]. Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш бир томондан, агросаноат ишлаб чиқаришини интенсивлаштириш, иккинчи томондан, ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлиги ва аҳоли даромадларини ошириш билан боғлиқ бўлган макроиктисодий муаммолардан бири ҳисобланади. Шунинг учун муаммолар ечимини ишлаб чиқишда бозор механизмлари билан биргаликда давлат назоратини ҳам эътиборга олиш зарур. Шу нуқтаи назардан, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш тизимини

шакллантириш-нинг усул ва услубиётини ва турли иерархик даражаларда таъсир этувчи оимларни таҳлил қилиш, миллий ва минтақавий жиҳатдан баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш бугунги куннинг муҳим вазифасидир.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ

Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш муаммолари бўйича қатор МДХ иқтисодчи оимлари томонидан кўпгина тадқиқотлар олиб борилган. Бир гуруҳ иқтисодчи оимлар томонидан озиқ-овқат хавфсизлиги меъёрий ҳаёт тарзини ўтказиш учун зарур бўлган озиқ-овқат маҳсулотлари билан аҳолининг асосий қисмини таъминлаш даражасини билдириши, шунингдек, озиқ-овқат хавфсизлиги – ишлаб чиқарилган маҳсулотларни соғлиқ учун безарарлигини таъминлаган ҳолда мамлакатнинг озиқ-овқатга бўлган талабини муайян даврда истъеомол ва захираларни яратиш асосида қондирилиши, мамлакат фуқароларини ҳаётий зарур ва фойдали озуқа маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини керакли ҳажм ва ассортиментда ўз манбалари орқали таъминлаши каби масалаларга алоҳида эътибор қаратилади [2]. Бошқа МДХ иқтисодчи оимлари эса минтақавий озиқ-овқат хавфсизлиги минтақа даражасида ҳал қилинадиган вазифаларга, кишлоқ хўжалиги озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича мавжуд салоҳият ва имкониятларга, озиқ-овқат маҳсулотлари билан ўзини-ўзи таъминлаш ва импортга қарамликни камайтиришга боғлиқлигини кўрсатишади[3]. Мамлакатимизда озиқ-овқат хавфсизлиги бўйича Ҳ.П.Абулқосимов ва Т.С.Расуловларнинг тадқиқотларида, озиқ-овқат хавфсизлиги мамлакат аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан ўзини-ўзи, мустақил таъминлашга қодирлигини ифодалайди[4].

Америкалик иқтисодчи оимлардан Д.Конузэй ва Э.Барберлар “ҳар қандай шароитда мамлакат аҳолисининг озиқ-овқат истеъмоли билан таъминлаш, уларнинг фаол турмуш тарзини кафолатлайди” деб кўрсатишади [5].

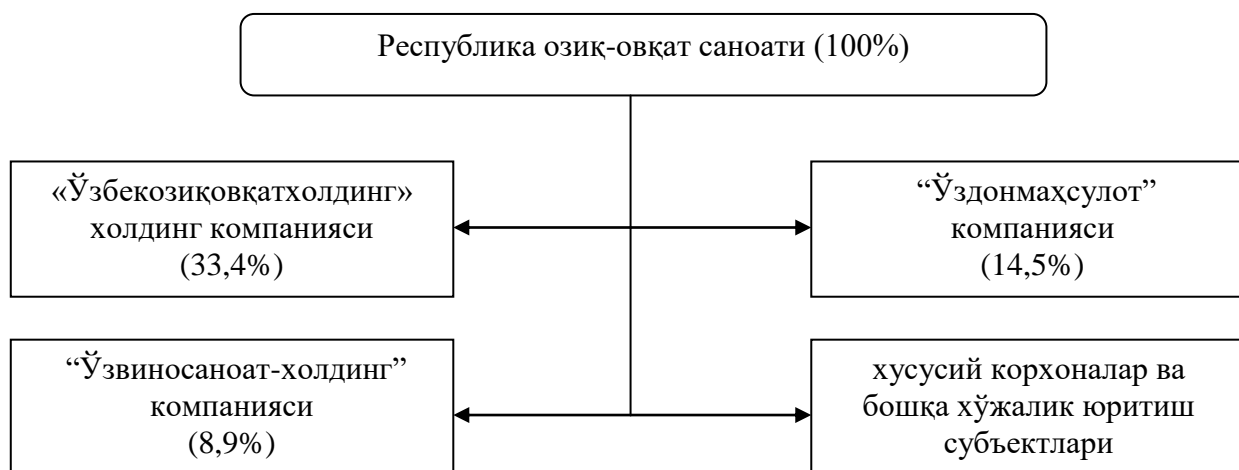
ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Мамлакатда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва унинг аниқ дастурамал механизмларини ишлаб чиқиш муҳим ва глобал аҳамиятга молик масалалар сирасига киради. Шунини таъкидлаш лозимки, мамлакатдаги асосий тармоқлардан саналган кишлоқ хўжалигини ривожлантирмасдан бунга эришиб бўлмайди. Тармоқ ва соҳанинг ривожланиши, энг аввало, давлат томонидан шу соҳани қўллаб-қувватлаш бўйича бажарилаётган дастурлардан ва амалга оширилаётган ислохотлар натижасигина унинг даражасини белгилаб беради. Бу кўпгина мамлакатлар тажрибасидан аён бўлган реал ҳақиқатдир[6].

Замонавий иқтисодиётни шакллантириш ва мамлакатимизда кишлоқ хўжалигини таъминлаш бўйича қатор ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, аҳолини озиқ-овқат истеъмоли билан таъминлаш бўйича олиб борилган саъй ҳаракатлар натижасида АҚШнинг изланишлар маркази

ўтказган тадқиқотга кўра, Ўзбекистон озиқ-овқат хавфсизлиги рейтингда дунёда 64-ўринни эгаллади [7].

Ҳозирги даврда республика озиқ-овқат саноати «Ўзбекиқовқат-холдинг» холдинг компанияси (тармоқ ялпи маҳсулотигаги улуши 33,4%) “Ўздонмаҳсулот”(14,5%) ва “Ўзвиносаноат-холдинг”(8,9%) компаниялари ҳамда хусусий корхоналар ва бошқа хўжалик юритиш субъектлари (43,2 %) фаолият юритмоқда(қаранг: 1-расм).

1-расм. Ўзбекистон Республикаси озиқ-овқат саноати таркиби [8].

Ўзбекистон Республикасининг мустақиллик йилларида иқтисодиётнинг барча тармоқларида бўлгани каби саноат тармоқларини ислоҳ қилиш, таркибий ўзгартириш ва диверсификациялаш дастурларининг амалга оширилиши натижасида саноат маҳсулотлари ялпи ҳажмида озиқ-овқат саноатининг улуши 1990 йилдаги 14,2%дан 2016 йилда 22,0 %га ўсди (қаранг:1-жадвал).

2018 йил якунлари бўйича, Давлат статистика [хабарига](#) кўра, аҳоли жон бошига ҳисобланган ЯИМ 12,3 млн сўмни ташкил этди ва бу кўрсаткич ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 3,3 фоизга юқори. Кўмитадан таъкидлашларича, иқтисодий ўсиш суръати иқтисодиётнинг асосий тармоқларида кузатилган ижобий динамика билан боғлиқдир.

Иқтисодиётнинг барча тармоқларида яратилган ялпи қўшилган қиймат ҳажми ЯИМ умумий ҳажмининг 88,8 фоизини ташкил этди ва 5,1 фоизга ўсди. Маҳсулотларга соф солиқларнинг ЯИМ таркибидаги улуши 11,2 фоизни ташкил этди ва 5,5 фоиз даражасида ўсиш қайд этилди. Озиқ овқат маҳсулотлари, ичимликлар ва тамаки маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг улуши 17,0%, тўқимачилик маҳсулотлари, кийим, тери ва унга тегишли маҳсулотлар ишлаб чиқариш - 16,1%, резина, пластмасса буюмлар ва бошқа нометалл минерал маҳсулотлар ишлаб чиқариш - 11,3%, кимё маҳсулотлари ишлаб чиқариш - 9,2%, автотранспорт воситалари, трейлерлар, ярим притсеplar ҳамда бошқа транспорт ускуналари ишлаб чиқариш - 7,4%,

электр ускуналар ишлаб чиқариш - 3,5% ва ишлаб чиқарадиган (қайта ишлаш) саноатининг бошқа маҳсулотларини ишлаб чиқариш - 11,0%ни ташкил қилди[9].

1-жадвал

1990-2016 йилларда Ўзбекистон саноати таркибий ўзгаришлар динамикаси, (%яқунига нисбатан %ҳисобида) [10]

Кўрсаткичлар	1990й	2000й.	2005й	2010й	2015й	2016й
Саноат жами	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Шу жумладан						
Ёқилғи-энергетика	8,8	23,8	27,5	27,9	20,0	18,0
Қора ва рангли металлургия	4,5	11,4	19,4	13,3	11,0	11,0
Кимё ва нефть кимёси	7,6	5,5	5,2	5,1	5,0	7,0
Машинасозлик ва металлга ишлов бериш	16,0	9,9	13,0	16,1	14,0	10,0
Қурилиш материаллари саноати	5,2	5,4	3,6	4,9	5,0	6,0
Енгил саноат	37,6	19,1	16,6	13,3	16,0	16,0
Озиқ-овқат саноати	14,2	13,3	8,2	12,8	20,0	22,0
Другие	6,1	11,4	6,5	5,6	7,0	8,0

Мустақиллик йилларида саноатда ҳам истеъмол моллари, шу жумладан, озиқ-овқат ва ноозиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш жадал суръатларда ўсди. 2005-2017 йилларда истеъмол маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 15,2 баробарга, шу жумладан, озиқ-овқат маҳсулотлари 16,5 баробарга, ноозиқ-овқат маҳсулотлари 14,4 баробарга, вино-ароқ маҳсулотлари ва пиво ишлаб чиқариш ҳажми эса 12,9 баробарга ўсди (2-жадвал).

Ушбу жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, таҳлил даврида истеъмол моллари таркибида озиқ-овқат маҳсулотларининг улуши 39,6 %дан 45,2 % га ўсгани ҳолда ноозиқ овқат маҳсулотлари улуши 57,0%дан 54,8%га, вино-ароқ маҳсулотлари ва пивонинг улуши 3,4% дан 2,9 % га камайди.

2-жадвал

Ўзбекистон саноатида истеъмол маҳсулотларини ишлаб чиқариш (амалдаги нархларда)[11]

Кўрсаткичлар	2005 йил		2010 йил		2017 йил	
	Млрд сўм	Жами га %да	Млрд сўм	Жамига %да	Млрд. сўм	Жами га %да
Жами истеъмол моллари	2771,0	100,0	10847,0	100,0	56159,4	100,0
Шу жумладан:						
Озиқ-овқат маҳсулотлари	1097,9	39,6	3817,5	35,2	24200,8	43,1
Вино-ароқ маҳсулотлари ва пиво	93,7	3,4	502,8	4,6	1207,3	2,1
Ноозиқ-овқат маҳсулотлари	1579,4	57,0	6526,7	60,2	30751,3	54,8

2017 йилда истеъмол товарларини ишлаб чиқариш ҳажми 2016 йилга нисбатан 2,7 фоизга ўсган. Нооziқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 2016 йилга нисбатан 6,5% фоизга ўсгани ҳолда оziқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми эса 1,4%га камайган[12].

Ушбу жадвал маълумотларига кўра, 2016 йилда 1995 йилга нисбатан нон ва нон маҳсулотлари ишлаб чиқариш 2,6 мартага, макарон маҳсулотлари 5,3 мартага, гўшт ва гўшт маҳсулотлари 5,3 сут ва сут маҳсулотлари 2,7 мартадан зиёдга ошган. 2016 йилда 2000 йилга нисбатан эса қанд-шакар ишлаб чиқариш ҳажми 52,4 мартага, колбаса маҳсулотлари 14,8 мартага, алкогольсиз ичимликлар 3,8 мартадан зиёдга, қандолат маҳсулотлари 1,9 баробарга ўсди. Таҳлил даврида ўсимлик ёғи ва ош тузи ишлаб чиқариш ҳажмлари камайди. Бу ҳол мазкур турдаги маҳсулотлар импортининг ошганлиги билан изоҳланади.

3-жадвал

Ўзбекистон саноатида оziқ-овқат истеъмол маҳсулотларини ишлаб чиқариш динамикаси[13]

Кўрсаткичлар	1995 й	2000 й	2005 й	2010 й	2015 й	2016 й
Нон ва нон маҳсулотлари, минг тонна.	598,3	843,4	651,4	912,9	1269,9	1575,3
Ун, минг тонна.	1781,8	1726,7	1576,2	1579,8	2062,3	2268,2
ёрма, минг тонна.	201,2	77,8	36,8	20,5	36,9	43,3
Макорон маҳсулотлари минг тонна.	23,4	83,3	50,1	57,4	125,7	125,0
Гўшт ва гўшт маҳсулотлари, минг тонна.	65,7	127,1	152,7	178,5	283,3	287,2
Колбаса маҳсулотлари, тонна	и/ч маган	2942,0	3 667,0	23863,2	36431,1	43554,6
Сут ва сут маҳсулотлари, минг тонна.	197,0	182,4	250,6	307,2	464,5	546,3
Ўсимлик ёғи, минг тонна.	340,5	245,9	216,7	244,2	223,1	223,6
Мол ёғи, минг тонна.	10,4	2,2	1,7	5,2	11,5	13,1
Қандолат маҳсулотлари, минг тонна.	и/ч маган	57,5	32,0	36,3	93,7	113,6
Маргарин маҳсулотлари, минг тонна.	24,8	22,4	21,3	16,2	27,1	33,8
Қанд-шакар, минг тонна.	и/ч маган	10,2	146,4	286,1	500,4	535,0
Табийий чой, минг тонна.	11,6	1,0	8,4	21,1	26,2	32,6
Ош тузи, минг тонна.	103,6	28,4	52,1	58,7	74,0	69,3
Арок, ликер-ароқ маҳсулотлари, млн долл.	4,6	7,2	6,8	11,7	15,1	15,4
Алькоголсиз ичимликлар, млн. долл.	и/ч маган	17,5	7,5	43,0	61,1	66,8

Озиқ-овқат саноатида энг муҳим муаммолардан бири қишлоқ хўжалиги озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш даражасининг ҳамон паст эканлиги ҳисобланади. Ўзбекистонда мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш улуши (даражаси) 2012 йилдаги 13,3% дан 2016 йилда 17,8% га, гўшти қайта ишлаш улуши 6,9%дан 12,0%га, сутни қайта ишлаш улуши эса 9,8% дан 14,1% га ўсди (қаранг: 4-жадвал).

4-жадвал

Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш улушлари (%да) [14]

Худудлар	Мева-сабзавотни қайта ишлаш			Гўшти қайта ишлаш			Сутни қайта ишлаш		
	йиллар			йиллар			йиллар		
	2012 й.	2016 й.	%	2012й	2016 й	%	2012 й	2016 й	%
Қорақалпоғистон Республикаси	2,8	5,9	207,6	3,2	7,2	225,5	13,9	15,6	112,4
Андижон вилояти	2,1	12,2	587,0	11,3	17,3	153,6	11,0	14,6	133,0
Бухоро вилояти	8,7	13,8	158,4	5,7	10,8	190,2	8,2	12,9	156,8
Жиззах вилояти	9,7	10,7	109,7	5,2	10,0	192,6	9,5	13,3	139,6
Қашқадарё вилояти	19,5	20,6	105,9	4,6	10,9	237,5	8,7	14,3	164,0
Навоий вилояти	8,3	10,9	132,4	3,6	8,3	232,8	7,2	8,7	122,0
Наманган вилояти	17,0	19,8	116,5	3,9	8,6	217,4	18,4	22,9	124,2
Самарқанд вилояти	24,5	30,2	123,2	5,4	11,1	206,2	8,6	12,6	146,5
Сурхондарё вилояти	3,0	10,4	345,6	3,5	6,5	186,3	6,7	10,7	159,1
Сирдарё вилояти	5,1	11,6	226,6	5,6	12,3	220,3	7,6	9,5	125,3
Тошкент вилояти*	14,9	22,4	150,5	22,1	27,6	125,0	16,8	20,2	120,5
Фарғона вилояти	4,8	13,5	279,8	4,5	7,8	174,2	7,4	12,1	164,8
Хоразм вилояти	5,9	9,2	156,5	3,2	7,8	241,1	3,7	11,2	302,0
Ўзбекистон Республикаси	13,3	17,8	134,0	6,9	12,0	172,7	9,8	14,1	144,2

Ушбу жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, республиканинг барча ҳудудларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш даражаси таҳлил даврида ўсган. Мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш улуши Самарқанд (30,2%), Тошкент вилояти (Тошкент шаҳри билан)да (22,4%), Қашқадарё (20,6%), Наманган (19,8%) вилоятларида бирмунча юқоридир. Аммо бу кўрсаткич Қорақалпоғистон Республикасида, Хоразм, Сурхондарё, Жиззах ва Навоий нисбатан анча пастдир.

Гўшти қайта ишлаш улуши Тошкент ва Андижон вилоятларида кузатилади. Сутни қайта ишлаш улуши эса Наманган ва Тошкент вилоятларида бирмунча юқоридир. Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, қишлоқ хўжалиги озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш даражаси мамлакатимизда анча паст бўлиб, бу борада муаммолар мавжудлигидан

далолат беради. Бу муаммолар қайта ишлаш тармоқлари корхоналари сонининг камлиги, уларнинг асосий ишлаб чиқариш фондларининг анча эскирганлиги, қайта ишлаш корхоналарининг республика ҳудудлари бўйлаб нотекис жойлаштирилганли билан боғлиқдир.

Эндиликда бу муаммоларни ҳал этиш учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари сонини барча ҳудудларда кўпайтириш, мавжудларини модернизация қилиш, янги техника ва технологиялар билан қайта жиҳозлаш асосида ишлаб чиқариш қувватларини ошириш, шунингдек, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш омборларини ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлади.

“2017-2018 йилларда мева-сабзавот маҳсулотларини сақлаш ва чуқур қайта ишлаш қувватларини ташкил этишни ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги дастурни амалга ошириш мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш ҳажмининг йиллик 340 минг тоннага, совутгичли сиғимлар ҳажмининг 164,9 минг тоннага, тара-қадоклаш маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмининг 32,4 миллион донага ошишига олиб келди. Натижада, 2019 йилда республикада ишлаб чиқариладиган мева-сабзавот маҳсулотлари ҳажмига нисбатан қайта ишлашнинг улуши 24 фоизни ташкил этиб, 4,6 мингта янги иш ўрни яратилиши режалаштирилмоқда. Шунингдек, 2017-2021 йилларда қишлоқ хўжалигида озиқ-овқат маҳсулотлари хом ашёсини ишлаб чиқариш ўртача 1,4 баробарга, жумладан мева-сабзавот ва узум – 1,4 баробарга, гўшт – 1,3 баробарга, сут – 1,5 баробарга кўпаяди[15].

Мева-сабзавот маҳсулотлари экспорти 2021 йилда 2016 йилга нисбатан 2,3 баробарга, қайта ишланган мева-сабзавот маҳсулотлари экспорти ҳажми эса 2 баробарга ошиши таъминланади. Шу билан бирга, маркетинг бўйича изланишларни кенгайтириш, маҳсулотларни замонавий илғор технологиялар асосида қадоклаш ҳамда ишлаб чиқаришда ISO 9001, 22000 халқаро стандартларини жорий этиш эвазига маҳаллий ишлаб чиқарувчилар рақобатбардошлигини ошириш қатъий белгиланган чора-тадбирлар асосида амалга ошириб борилади.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Умуман олганда, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш масаласи алоҳида ўрин эгаллаб, замонавий иқтисодиётда озиқ-овқатни баратараф этишда қуйидаги тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

– мамлакат ҳудудлари ўртасида уларнинг табиий, демографик, иқтисодий салоҳиятидан келиб чиққан ҳолда ихтисослаштириш ҳамда ўзаро боғлиқ бўлган инновацион-интеграцион жараёнларни чуқурлаштириш;

– озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида ишлаб чиқариш тармоқларини ривожлантириш ва шу орқали маҳсулот таннархини пасайтириш, миллий маҳсулотларнинг импорт товарларга бўлган нарх ва сифат устунликларини сақлаш;

– инновацион технологияни қишлоқ хўжалик тармоғига татбиқ этишда янги техника ва технологияларни жорий этиш учун унинг иқтисодий ва ижтимоий самарадорлигини аниқлаш ҳамда янги техника ва технологияларни жорий этиш асосида озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришда юқори кўрсаткичларга эришиш учун техник чора-тадбирларнинг қайси бири фойдали эканлигини аниқлаш;

– агрокластерлар орқали қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқариш – сақлаш – қайта ишлаш – сотиш технологик жараёнларини ягона интеграцион тизимга бирлаштириш орқали маҳсулотлар сифати ва рақобатбардошлигини назорат қилиш ҳамда оширишдан томонларнинг манфаатдорлигини таъминлаш;

– ташқи савдо сиёсатида, жумладан, озиқ-овқат маҳсулотлари экспорт ва импорти ҳажмлари ўртасида ижобий балансни таъминлаш бошқа стратегик секторлардаги каби бир томондан, мамлакатнинг ташқи босимларга бардошлилигини оширади, иккинчи томондан, ноқулай бозор конъюнктураси шароитида ҳам мамлакат ўзининг миллий озиқ-овқат хавфсизлиги салоҳиятини сақлаб қолиш имкониятига эга бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliyasi-28-12-2018>.

2. Серова Е.В. К вопросу о продовольственной безопасности. – <http://www.iet.ru/>; Балабанов В.С., Борисенко Е.Н. Продовольственной безопасности: международные и внутренние аспекты. – М.: Экономика, 2002. – С. 22.; Безопасность России. Раздел 2 / Фролов К.В., Гордеев А.В., Масленникова О.А. и др. – М.: Знание, 2001. С. 101.; Продовольственной безопасности России: проблемы и перспективы / Анфиногентова А.А., Ермолаева О.В., Киреева Н.А. и др.; под ред. Анфиногентовой А.А. – Саратов: Издательство Саратовского государственного аграрного университета, 2004. – С. 14.;

3. Кудряшова А.А., Пресняковалар О.П. Продовольственной безопасности: показатели, критерии, категории и масштабы. // Ж. Пищевая промышленность. – М.: 2007. № 8. С. 18-21.; Каламбет А. О продовольственной безопасности России. - [http://www. armiavn.ru.](http://www.armiavn.ru/); Ленчевский И.Ю. О некоторых аспектах продовольственной безопасности // Ж. Достижение науки и техники АПК. – М. 2003. №1. С. 6-9.

4. Абулқосимов Ҳ.П., Расулов Т.С. Ўзбекистонда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш йўллари. Рисола. - Т.,”Fan va texnologiya”, 2015.

5. Conway G., Barber E. After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development. - London. 1990. – 60 p.

6. Ревенко Л.С. Мировой рынок продовольствия в эпоху «генной» революции. М.: Экономика, 2003.-С. 68-69.

7. Ўзбекистон озиқ-овқат хавфсизлиги рейтингида дунёда 64-ўринни эгаллади. <https://daryo.uz/k/2018/04/30/uzbekiston-oziq-ovqat-xavfsizligi-reytingida-dunyoda-64-orinni-egalladi>.

8. Каримов Ҳ. Озиқ-овқат саноати: кеча ва бугун//<http://www.biznes-daily.uz/ru/gazeta-birja/46994-oziq-ovqat-sanoati-kecha-va-bugun> маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

9. Ўзбекистон ЯИМ 2018 йилда 407,5 трлн сўмни ташкил қилди. Аҳоли жон бошига ЯИМ - 12,3 млн сўм. <https://kun.uz/news/2019/01/23/uzbekiston-yaim-2018-yilda-4075-trln-somni-tashkil-qildi-aholi-jon-boshiga-yaim-123-mln-som>.

10. Основные тенденции и показатели экономического и социального развития Республики Узбекистан за годы независимости (1990-2010гг) и прогноз на 2011-2015гг. Статсборник.-Т: Узбекистан, 2011.-с.36; Статический ежегодник Узбекистана за 2008г.-Т.,2009.-с 216; Альманах Узбекистан 2017год.-Т., ЦЭИ, 2017.- с.26. Маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилди.

11. Ўзбекистон Республикаси йиллик статистик тўплами 2015 йил. –Т., 2015.-209-210-бетлар, Ўзбекистон рақамларда 2016 йил. –Т., 2016 . -114-бет; Социально-экономическое положение республики Узбекистан за январь-декабрь 2017год.-Т., 2018.- с.42 маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

12. Социально-экономическое положение республики Узбекистан за январь-декабрь 2017год.-Т., 2018.-с.42.

13. Альманах Узбекистана 2013 год. Ташкент, 2013.- С.94; Ўзбекистон рақамларда 2016 йил. - Т., 2016.-126-127-бетлар; Ўзбекистон Республикаси йиллик статистик тўплами 2010-2016 йиллар.-Т., 2017.-125-126-бетлар маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилди.

14. Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

15. Иқтисодиёт вазирлиги: 2019 йилда қишлоқ хўжалигида 4,6 минг янги иш ўрни яратилади. <https://kun.uz/26513251>.